

Майно як предмет злочинного пошкодження або знищення

Тихонова Олена Вікторівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.07.2025	Право	343.3/.7

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16921805>

Анотація. У статті розглянуто питання визначення предмету кримінального правопорушення. Наголошено, що діяння, відповідальність за вчинення якого передбачене ст. 399 КК України, відноситься до предметних складів кримінальних правопорушень, тобто тих, у яких предмет є їх обов'язковим елементом. Предметом умисного знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи є майно, що належить на праві власності, або праві володіння, розпорядження або користування захиснику, представнику особи або близькому родичу зазначеної особи. Ознаками майна, що є предметом складу кримінального правопорушення за ст. 399 КК України є: фізичні – такими предметами є речі у фізичному розумінні цього слова, мають кількісні властивості та можуть бути вилучені з володіння окремої особи; економічні ознаки – має мінову та споживчу вартість, здатність задовольняти матеріальні та пов'язані з ними потреби людини; юридичні ознаки – майно має належати на праві власності захиснику чи представнику особи або їх близьким родичам, не повинно виступати предметом кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена іншими розділами КК України. Фактична цінність майна, знищеного або пошкодженого, не впливає на кваліфікацію протиправного діяння, однак береться до уваги під час визначення індивідуальної кримінальної відповідальності за ст. 399 КК України.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, предмет протиправного діяння, захисник особи, представник особи, кримінальна відповідальність, знищення майна, пошкодження майна.

Property as an Object of Criminal Damage or Destruction

Abstract. The article considers the issue of determining the subject of a criminal offense. It is emphasized that the act, the responsibility for which is provided for in Art. 399 of the Criminal Code of Ukraine, refers to the subject structures of criminal offenses, that is, those in which the subject is their mandatory element. The subject of intentional destruction or damage to the property of a defender or a representative of a person is property that belongs to the right of ownership, or the right of possession, disposal or use to the defender, representative of a person or a close relative of the specified person. The characteristics of property that is the subject of a criminal offense under Art. 399 of the Criminal Code of

¹ доктор юридичних наук, професор, професор кафедри оперативної-розшукової діяльності та національної безпеки, Національна академія внутрішніх справ, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3848-3023>

Ukraine are: physical - such objects are things in the physical sense of the word, have quantitative properties and can be removed from the possession of an individual; economic characteristics - have exchange and consumer value, the ability to satisfy the material and related needs of a person; legal characteristics – the property must belong to the defender or representative of the person or their close relatives, must not be the subject of criminal offenses, liability for which is provided for in other sections of the Criminal Code of Ukraine. The actual value of the property destroyed or damaged does not affect the qualification of the unlawful act, but is taken into account when determining individual criminal liability under Article 399 of the Criminal Code of Ukraine. When the destruction (damage) of property is a method (form) of interference in the activities of the defender (representative of the person), then the act is covered by the characteristics of Article 399 of the Criminal Code of Ukraine and does not require additional qualification under Article 397 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: criminal offense, subject of the unlawful act, personal defense attorney, personal representative, criminal liability, destruction of property, damage to property.

Вступ

Сьогодні залишаються розповсюдженими кримінальні правопорушення, пов'язані з протиправними діями, спрямованими на майно потерпілих. Серед зазначених суспільно небезпечних діянь найбільшим ступенем небезпечності характеризуються діяння, суб'єктивна сторона яких характеризується спрямованістю на потерпілого, якому притаманні особливі ознаки, зокрема, його статус захисника або представника особи. Проблема захисту майна від відповідних злочинних посягань є актуальною, оскільки при знищенні або пошкодженні майна фізичні та юридичні особи позбавляються значних матеріальних цінностей або можливості користуватися належним їм майном відповідно до його цільового призначення й отримувати користь з його властивостей [1, с. 55]. Що обтяжено виконанням певних повноважень – захисника або представника особи.

Питання, пов'язані з кримінально-правовою охороною правосуддя, зокрема, прав захисника або представника особи, були предметом наукових пошуків низки науковців серед яких Блажівський Є. М., Воронцов А. В., Книженко О. О., Логвинський Г. В., Лосич Т. С., Любченко Т., Мартишко М. В., Мірошниченко С. С., Орловська Н. А., Палюх Л. М., Слуцька Т. І., Сміх В. В., Тичина Т. Є., Хомініч С. В., Христова Ю., Шепітько М. В. та інші. Але окремі питання визначення особливостей предмету кримінальних правопорушень проти правосуддя.

Метою статті є окреслення особливих ознак майна, що належить захиснику або представнику особи, як предмету злочинного пошкодження або знищення.

Результати

Предмет кримінального правопорушення є однією з ознак його об'єкту. Слід зазначити, що в науковій літературі і досі дискутується питання щодо збігу об'єкту кримінального правопорушення та його предмету. Так, А.Ф. Кистяковський зазначав, що об'єктом є предмет, на який спрямований або над яким вчинено кримінальне правопорушення, а Л.С. Белогриц-Котляревський зазначав, що загальними ознаками злочину є: особа, яка вчиняє злочинне діяння, або суб'єкт злочину, предмет, на який спрямовується таке діяння, або об'єкт, і сама злочинна дія та її наслідки. Предмет як складову частину об'єкта кримінального правопорушення розглядали й інші науковці, які дійшли до висновку, що проблема предмета в її теперішньому вигляді, по суті, знімається, тому що усувається необхідність в самостійному дослідженні предмета кримінального правопорушення як явища, що лежить за межами об'єкта і веде самостійне по відношенню до нього існування.

На противагу цьому існує позиція науковців, яку варто підтримати, щодо недоцільності ототожнення предмету злочину з його об'єктом, оскільки предметом злочину є речі матеріального світу, тобто матеріальні об'єкти або істоти. Вони мають матеріальне вираження (вагу, колір, вартість, конкретне найменування тощо), тоді як об'єкт злочину є суспільним зв'язком, різноманітними відносинами між людьми [2, с. 13]. Зокрема, Є.В. Лашук наголошує, що предмет є факультативною ознакою об'єкту злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях, які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами, з приводу яких та/або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння [3].

Отже, питання про поняття предмета кримінального правопорушення, його значення й місце в структурі складу кримінального правопорушення привертало увагу багатьох учених. Науковці по-різному формулюють цю дефініцію та визначають її місце у складі кримінального правопорушення. Наприклад, предмет кримінального правопорушення це:

- об'єкти матеріального світу, що мають конкретні властивості, з якими закон про кримінальну відповідальність пов'язує ознаки складу певного злочину в діях особи [4];
- будь-яке конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття, на яке спрямоване діяння конкретного суб'єкта [5, с. 196];
- річ матеріального світу, з певними властивостями якої закон пов'язує наявність в діях особи ознак складу злочину [6];
- матеріальні цінності (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння [7, с. 110] тощо.

В Особливій частині Кримінального кодексу України (далі – КК України) існує низка предметних складів кримінальних правопорушень – тих, у яких предмет є їх обов'язковим елементом. Наприклад, виборча документація є предметом кримінального правопорушення, відповідно до ст.ст. 158², 158³ КК України; документи, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців – ст. 205¹ КК України; документи, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів – ст. 223¹ КК України тощо. Серед іншого відповідальність за протиправні діяння, предметом яких є майно, передбачена в цілій низці статей чинного КК України, зокрема, ст.ст. 194, 347, 352, 378, 399.

Належна кваліфікація кримінальних правопорушень залежить від чіткого розуміння диспозиції статті, що передбачає відповідальність за їх вчинення, а також належного тлумачення ключових дефініцій, які в ній застосовуються. У статтях 194, 347, 352, 378, 399 КК України, як було зазначено вище, предметом визначено «майно», але його визначення у положеннях кримінального законодавства не наведено. Проте, зазначена дефініція знайшла своє відображення як у словниках, так і в галузевому законодавстві. Майно – це предмет суспільно-корисної праці, що має мінову вартість і грошове вираження – ціну. Відповідно до словників до майна відносяться: матеріальні цінності, речі, що знаходяться у володінні юридичних і фізичних осіб (рухоме, переміщуване майно і нерухоме у виді землі і прикріплених до неї об'єктів); майнові права й обов'язки юридичних і фізичних осіб, наприклад спадкоємне майно, майно, що знаходиться на балансі підприємства [8].

Якщо звернутись до законодавчого визначення категорії «майно» то можна побачити, що у ст. 66 Господарського кодексу України визначено «майно підприємства» яке становлять виробничі і невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства. Перелік виробничих і невиробничих фондів можна знайти у ст. 145 Податкового кодексу України «Класифікація груп основних засобів та інших необоротних активів». До них

відносяться будівлі, споруди, транспортні засоби, електронно-обчислювальні машини, мікрофони і рації, права користування природними ресурсами, права користування майном, права на комерційні позначення, авторське право та суміжні з ним права, право на ведення діяльності тощо. Щодо інших цінностей, які відносяться до майна, то їх перелік можна визначити виходячи зі статей форми фінансової звітності № 1 «Баланс», а саме: грошові кошти та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції, товари, готова продукція тощо.

При з'ясуванні змістовного навантаження терміну «майно» варто звернутись постанови Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про корисливі злочини проти приватної власності» від 25.12.92 р. відповідно до положень якої під майном розуміються: житлові будинки, квартири, предмети домашнього господарства, продуктивна й робоча худоба, засоби виробництва, виготовлена продукція, транспортні засоби, грошові кошти, акції, інші цінні папери, а також інше майно споживчого й виробничого характеру [9]. Отже, змістовно поняття «майно» співпадає як у господарському законодавстві, так і у роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду України.

Як зазначено у згаданій Постанові одним з різновидів майна є цінні папери. У чинному законодавстві визначення закріплене у ст. 194, відповідно до якої цінний папір посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) та особи, яка має права на цінний папір, передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі іншим особам прав на цінний папір та прав за цінним папером або обмеження такої можливості у випадках та порядку, передбачених законом. Проте, у попередній редакції Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» містилося чітке визначення зазначеної дефініції як документу встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам. Відповідно до цього ж Закону до цінних паперів було віднесено акції, облігації, іпотечні сертифікати, іпотечні облігації, сертифікати фондів операцій з нерухомістю, інвестиційні сертифікати, казначейські зобов'язання України. У чинному законодавстві дещо розширений перелік видів цінних паперів, зокрема: акції; акції корпоративних інвестиційних фондів; корпоративні облігації; облігації місцевих позик; державні облігації України; облігації міжнародних фінансових організацій; депозитні сертифікати банків; іпотечні облігації; сертифікати фондів операцій з нерухомістю; інвестиційні сертифікати; казначейські зобов'язання України; державні деривативи; опціонні сертифікати; фондові варанти; кредитні ноти; депозитарні розписки [10].

Отже, майно – речі матеріального світу, яким притаманні специфічні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру. Виходячи з цього можна визначити систему ознак, притаманних майну як предмету протиправного посягання, які становлять фізичні ознаки; юридичні ознаки; економічні ознаки. Для чіткої кваліфікації певного кримінального правопорушення, що має предметний склад, важливе розуміння ознак предмету, притаманних саме цьому складу діяння. Для майна, що є предметом складу кримінального правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 399 «Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи» КК України, характерні наступні ознаки:

- фізичні ознаки досліджуваної категорії демонструють те, що такими предметами є речі у фізичному розумінні цього слова, тобто вони матеріалізовані, оскільки сприймаються органами чуття людини (зокрема на дотик), мають кількісні властивості та можуть бути вилучені з володіння окремої особи – законного власника;

- економічні ознаки майна як предмету досліджуваного кримінального правопорушення полягають у тому воно має мінову та споживчу вартість, здатність задовольняти матеріальні та пов'язані з ними потреби людини; є відокремленими від природного середовища або створені заново; звичайним проявом вартості майна є його грошова оцінка;

- юридичними ознаками майна як предмету злочинного пошкодження або знищення є те, що вони безпосередньо визначені законодавцем у диспозиції статті, при цьому дії винного спрямовано на такі предмети, зокрема: по-перше, таке майно має належати на праві власності захиснику чи представнику особи або їх близьким родичам, по-друге, воно не повинно виступати предметом кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена іншими розділами Особливої частини КК України.

Не визнаються предметом таких злочинів (принаймні, закінчених), так звані легітимаційні знаки (жетони камери схову, гардеробні номерки тощо), а також різноманітні накладні, квитанції, чеки, довіреності, інші документи, які самі по собі не мають вартості, а лише надають право на одержання майна. Це ж стосується і квитків на проїзд авіаційним, автомобільним, водним та залізничним транспортом, які можуть бути використані за призначенням лише після додаткового оформлення (внесення прізвища володільця, заповнення іншого тексту, скріплення печаткою, компостування тощо). Заволодіння такими предметами утворює готування до крадіжки або замах на крадіжку (або готування та замах щодо інших злочинів проти власності) і підлягає кваліфікації за ст.ст. 14 або 15 та відповідними статтями розділу «Злочини проти власності» КК України.

Отже, предметом умисного знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи є:

- речі (житлові будинки, квартири, засоби виробництва, предмети домашнього господарства тощо);

- гроші (у готівковій формі);

- цінні папери (акції, облігації, векселі тощо, а також легітимаційні знаки, які виконують роль грошового еквівалента та є оборотоздатними) [11, с. 139].

При характеристиці предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 399 КК України, наголосимо, що ним є лише майно, що належить на праві власності чи законного володіння одній з наступних осіб:

- захиснику особи;

- представнику особи;

- родичу захисника;

- родичу представника особи.

Таким чином, основною ознакою майна, що є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 399 КК України, є право власності на нього захисника особи, її представника або родича такої особи.

Захисником особи, відповідно до ст. 45 Кримінального процесуального кодексу України, є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, представництво інтересів юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження щодо застосування заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку, особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Щодо представника, то ним визначений або адвокат, або, якщо йдеться про представника юридичної особи, то ним може бути її

керівник, інша особа, уповноважена на це законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю. При цьому близькими родичами є чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Відповідно до положень Цивільного кодексу України правом власності є право особи на майно, яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Майно належить особі на праві володіння, користування та розпоряджання. Відповідно, не може виступати предметом досліджуваного кримінального правопорушення майно, що вийшло із володіння захисника особи, її представника або родича такої особи, внаслідок його свідомого вольового рішення (наприклад, відмови від майна через його старість чи непотрібність) [12, с. 108].

Узагальнення судової практики свідчить про те, що згідно зі ст. 399 КК України діяння є кримінальним правопорушенням із матеріальним складом та визнається закінченим із моменту знищення майна чи його пошкодження, а відповідно до ч. 3 цієї статті КК України – із моменту настання додаткових наслідків, які повинні перебувати у причинному зв'язку зі вчиненим особою діянням. У випадку, коли знищення (пошкодження) майна є способом (формою) втручання в діяльність захисника (представника особи), то вчинене охоплюється ознаками ст. 399 КК України й додаткової кваліфікації за ст. 397 КК України не потребує [13].

Висновки

Як зазначають науковці «предмет кримінального правопорушення має важливе значення для питань кваліфікації діянь та визначення ступеня суспільної небезпеки посягання» [14, с. 120]. Предметом злочинного знищення або пошкодження майна захисника або представника особи чи їх близького родича є речі (рухомі або нерухомі), гроші (у формі грошових одиниць або на електронних гаманцях), цінні папери (акції, облігації, векселі тощо, а також легітимаційні знаки, які виконують роль грошового еквівалента та є оборотоздатними). Майно як предмет кримінального правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 399 КК України, повинно мати безпосередній зв'язок із захисником або представником особи чи їх близькими родичами, тобто належати одній із зазначених осіб. При цьому фактична цінність цього майна не впливає на кваліфікацію протиправного діяння, однак береться до уваги під час визначення індивідуальної кримінальної відповідальності за ст. 399 КК України. У подальших дослідженнях доцільно розглянути підходи щодо визначення предметом досліджуваного діяння майна, що належить захиснику або представнику особи не на праві власності, а перебувати у його володінні, користуванні або розпорядженні.

Список використаних джерел

1. Монартович О.І. Проблеми кваліфікації деяких злочинів, об'єктивна сторона яких характеризується знищенням або пошкодженням майна. *Європейські перспективи*. 2013. № 11. С. 55-60.
2. Воробей П.А. Роль і місце предмета злочину в об'єктивних ознаках складу злочину. *Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права*. 2022. Вип. 1. С. 12-17.
3. Лащук Є. Ф. Предмет злочину в кримінальному праві України : дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2005. С. 60.

4. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія. Х. : Право, 2016. 256 с.
5. Макодзьоб А.В. Предмет злочину за кримінальним України. *Право і суспільство*. 2017. № 3. Ч. 2. С. 194-199.
6. Кримінальне право України: Заг. Ч.: Підручник /ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. С. 9.
7. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. К. : ПАЛИВОДА А. В., 2011. 192 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
9. Про судову практику у справах про корисливі злочини проти приватної власності: Пост. Пленуму Верхов. Суду України. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 1995. №1. С.112-113.
10. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3480-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
11. Мартишко М.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія: Право. 2023. Вип. 76. Ч. 2. С. 138-142.
12. Газдайка-Василишин І.Б., Шикор В.Я. Кримінально-правова характеристика підпалів транспортних засобів. *Митна справа*. 2015. № 1 (97). Ч. 2. Кн. 1. С. 106-117.
13. Зьома В.О. Правовий аналіз випадків знищення або пошкодження майна адвокатів у зв'язку із виконанням ними своїх правових обов'язків на підставі наявних звернень протягом 2019–2020 рр. URL : <https://advokatpost.com/pravovuj-analiz-vypadkiv-znyshchennia-abo-poshkodzhennia-majna-advokativ-u-zv-iazku-iz-vykonanniam-nymu-svoikh-pravovykh-obov-iazkiv-na-pidstavi-naiavnykh-zvernen-protiahom-2019-2020-rr/>.
14. Тичина Т.Є. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність захисника : дис. ... доктора філософії : 081 «Право». Харків,. 2021. 257 с.